

Şuurun Demi Şiir ve Aczin Sultanı Şair

● Bircan Kayacan

Hakikat ehline bin selam.

Şiir, Cahiliye dönemi Arapları için oldukça önemli bir yere sahipti. Âdeta, atalarının cemiyet hayatını, adet ve inançlarını aksettiren tek güvenilir ayna idi. Cemiyette şairler, büyük değer sahibi idiler ve büyük hürmet görürlerdi. Öyle ki, kabilelerinden güçlü bir kahraman yerine, bir şairin çıkmasını her zaman tercih ederlerdi ve kabileler savaşmaya önce şiirle başlar, sonra kılıçla devam ederlerdi. Yine muayyen zamanlarda kurulan panayırlar şiirin gelişmesinde büyük rol oynuyordu. Kurulan bu panayırlar bir nevi edebiyat şöleni idi. Panayırlarda, hakem huzurunda şiir ve hitabet müsabakaları düzenlenirdi. Çeşitli yerlerden gelen şairler ve hatipler, burada şiirler okur, hitabelerde bulunurlar, birbirlerine üstün gelmek için bütün güçlerini ortaya koyarlardı. Üstünlük sağlamakla da son derece iftihar ederlerdi. Sonunda, hakem tarafından birinci seçilen şiir, keten bez üzerine altın yaldızla yazılarak Kâbe duvarına asılırdı.

Şairlerin gücü, yalnız söz sanatındaki ustalıklarından değil, aynı zamanda kâhinlik niteliğini taşımalarından da geliyordu. Arap toplumunda çok eskilerden beri şairlerin kendileriyle ilişki kurduğu, bilgi ve ilham aldığı bir cine sahip olduğuna inanılıyordu. Şairler de bu inancı canlı tutmaya özen gösteriyorlardı. Örneğin El-Hatay cinlerden bir arkadaşı bulunduğunu; El-Ferazdak gerektiği zaman cini ile görüştüğünü, Kusayyir şiire bir cinin yardımı ile başladığını söylüyordu. Bu inanç, hem ilham kaynağını insanüstü sihirli bir âleme bağlayarak şairde doğaüstü güçler bulunduğu zannını güçlendiriyor hem de bunun sonucu olarak şiirlerinin etki gücünü artırıyor ve ona kâhinlik niteliği kazandırıyor.

Şiirin ve şairin bu denli önemli olduğu bir topluma inmeye başlayan Kur'an'ın da o gün karşılaştırılabileceği ve rakibi olabileceği tek sanat şiirdi ve şiir bu dönemde din dışı ve hatta din karşıtı bir hâle gelmişti. Söz çok incelmış, Arap şairler kelimelerin dip manalarından manalar çıkarmaya başlamış ve bir zaman sonra öyle tasvirler yapmışlardı ki misal meramın önüne geçmiş ve orada teşhir doğmuştu. Cahiliye insanı da, Kur'an nazil olmaya başlayınca, bu gibi etkileyici sözleri ancak şairlerin söyleyebileceğini düşünerek Peygamberimize hemen şair ve kâhin yakıştırması yapmışlar ve Kur'an'a da şiir demişlerdi. Bu sebeple şiir ve şairler Kur'an'ın konuları arasına girdi. Altı yerde şiire ve şaire temas edildi. Ayrıca yüz on dört sureden birinin adı da Şuara (Şairler) suresiydi.

Kur'an'da geçen ayetler vahiy ve ilham ile yazılan şiir arasında temel bir farklılık olduğunu belirtmiş

ve insanları, bu iki sözü birbirine karıştırmamaları konusunda mütemadiyen uyarıyordu. Vahiy dikkate almayan şairleri ise bir nevi kâhinler ve büyücüler grubu içerisinde yer alan kimseler olarak tanımlamış, şiiri de onların büyümlü sözleri olarak görmüş ve kategorik olarak da batıl ve yalan saymıştı.

“Şairlere gelince onlara sadece sapıklar uyarlar. Görüyor musun onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler” (Şuara, 224-226).

Hatta bu yalancı şairler Fuzûlî gibi usta bir şairi,

Şi're heves etme kim yalandır

Yahşi deseler ana yamandır

Ger derse Fuzûlî var güzellerde vefâ

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır

dedirtecek kadar bezdirmişti.

Ancak bütün şairler bir değildi: *“İman edip salih ameller işleyen, Allah'ı çokça anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar müstesna. Zulmedenler hangi dönüş yerine döneceklerini yakında bilecekler.”* Mealindeki ayetten anlaşıldığı üzere, kendilerini ve şiirlerini vahiy doğrularına tabi kılanlar müstesnadır. Şuara suresinin muhatabı İbn-i Zaberî, Hübeyre, Müsâfî ve Ümeyye es-Sakâfî gibi saldırgan müşrik şairlerdir.

Yine Kur'an'da belirtildiğine göre, Mekkeli müşriklerin Peygamberimizi yalanlamak için kullandıkları ithamlardan birisi de bahsettiğimiz üzere onun şair olduğu idi. Allahu Teâlâ'nın bu iddiaya vahiy ile yanıttı; *“Bizim ona öğrettiğimiz şiir değil onun buna ihtiyacı yok”* (Yasin,69) ayetidir. Çünkü peygamber açıklayıcı (mübeyyin) ve açıcı (mufassıl) olarak gönderilmiştir. Oysa şiir icmal yeridir, sembollerle anlatma yeridir. İbn-i Arâbî'nin de şiiri beyanın karşısına koyduğu bilinir yani şiir beyanın muhalifidir. Nitekim Fars şairleri de; *“Onun avucu Kur'an cevheriyle doludur ve parmağı şiire bulaşmamıştır. Bunun nedeni halkın bu iki cevher aynı madenden midir diye düşünmelerini engellemek içindir.”* demişlerdir. Yoksa bilgi ve olgunlukların kendisinde toplandığı Peygamberimiz, şiiri kötü bir iş, şairleri de onu dile getirenler olarak azarlayıp kınamış, vezinli sözlerden çekinip kaçınmış değildir bilakis şiirin olumlusuna kapı aralamıştır. *“Şiirin hikmetli olanları vardır, beyanda da büyü”* buyurmuşlardır. Yani Peygamberimize göre; kaynağı ilham-ı Rabbani olan şiir hikmet taşıırken, kaynağı nefsanî olan şiirde sihir özelliği vardır. İnsanların gözlerini boyar ve onları hakikate götürmez. Yine *“Ben en fasih söyleyenim”* diyerek de fesahat konusuna ve belagatlı şiire rağbet göstermiş ve huzurunda ashabının şair ve beliglerinin vezinli sözler, manzum

övgüler söylemesine müsaade buyurmuşlardır. Hiç birine, “*Gidin, bu yasaktır yahut şiir okumayın, meşru değildir*” dememiştir. O yüce Peygamber ki, “*Niçin şiir söylemiyorsun? Diye sorulduğunda “Kur’an’ı görünce dilim tutuldu.”* cevabını veren Hassan Bin Sabit gibi Hak sözü söyleyen nice şairi şiire teşvik etmiştir. Ashabının da, Hz. Peygamber gibi, genel anlamda şiire olumlu yaklaştığı, hatta büyük önem verdiği bilinmektedir. Hz. Ali’den rivayet edilen şiirler bir divan oluşturacak kadardır. Bu nedenle ilgili ayetler bu bağlamda anlamlandırılmalı, şiire ve şairlere ilişkin teori ve çözümlemelerin kaynak metinleri gibi değerlendirilmemeli; bu ayetlere dayanılarak şiir ve şairler hakkında genel hükümler verilmemelidir.

Görüldüğü üzere şiire yönelik bütün bu yaklaşımlar tarihi süreç içerisinde şiirin tarifinin yapılmasını da zorunlu hale getirmiştir. Edebiyatta, kısaca vezinli ve kafiyeli söz olarak tanımlanan şiir, İbn Haldun’a göre şiirin gerçeğini anlatmaz ve o daha ayrıntılı bir tarif yapar; “*Şiir, istiare ve belli vasıfları temeline dayanan, vezin ve kafiye bakımından birbirine eşit olan parçalara bölünmüş, her parçası kendi başına önündeki ve sonundaki parçalara muhtaç olmadan maksadı ve manayı remzlerle anlatan belagath sözüdür.*” Arap lügatinde ki kelime manası da şiirin ehemmiyetini bizlere bildirmektedir. Şiir lügatte saç kılı anlamındadır. Yani şiir o incelikte söz söyleme sanatının adıdır. Bir yandan da şiir; şiar ve şuurla alakalıdır. Şiar; iz ve belirti anlamındayken, şuur; iki kıl arasındaki ince farkı görebilecek kadar gözü pek olmak demektir. Kelimenin taşıdığı bu anlam mirasının kültür tarihimizde de zaman zaman “*Bize şiiriyundan ziyade şuuriyun lazım.*” gibi serzenişlere de yansımış olması şiirin hakikisini aramanın yüzyıllar boyu her yerde önemli bir konu olduğunu gösterir. Şiiri dile getiren şair de nesneler âlemi ve kavramlar âleminde tenzih, teşbih ve temsil içerisinde dönerek kelimeleri cem eden yahut fark eden ve hakikatin dayanılmazlığı karşısında, sözünü doğurma sancısı çeken ve acz ile mecaza başvuran söz içsisidir. Yani hikmeti dile getiren şairin, mecazı kullanması söz ustalığı ile değil acz iledir ve onlara göre şiiri şiir yapan son kertede taşıdığı anlam yükü, manadır. Meşhur “*El-ma’na fi batnîş-şair*” sözünden de anlaşılacağı üzere mana da şairin iç âleminde, batınındadır ve şair Vasfî’nin de dediği gibi şiir yoluyla dışa vurulmaktadır.

Vasfî’yem kim câme-i eşar çâk etsem gerek

Gerçi kim âlemde eşârım zuhûrumdur benim

Şair sözünü zuhura getirirken de hakikat dilinin sıradan gündelik dil ile yetersiz olacağını düşünür ve mecazın hakikatin mahremi olduğunu bilir ve

teşhire düşmek istemez. Hakikatler münkeşif olunca temkin diline geçer ve gerçeği ifşa etmez. Çünkü bilinir ki, kim bilgiyi hak edene vermezse o kişiye zulmetmiş olur; kim bilgiyi hak etmeye verirse bilgiye zulmetmiş olur (Hz. Ali).

Belagat kitaplarında bahsi sıkça geçer: Hakikat esasen pek güzel ve alımlı lakin çıplak bir kızdır. Bütün kötü niyetliler bu kızı elde etmeye çabalarlar ve kendisine fenalık geleceğini düşünen hakikat yollara vurur kendini, bir mağaraya varır. Burası mecazın mağarasıdır. Mecaz yaşlı, çirkin bir ihtiyardır. Hakikat mecaza derdini anlatır ve mecaz hakikate “*Sen bana güzelliğini ver ben de sana şu kötü libaslarımı, yaşlılığımı ve çirkinliğimi vereyim*” der. Hakikat verir güzelliğini mecaza ve bürünür çirkin libasa gittiği her yerde ihtiram görür. Bu durumda şairleri, mecazi şiir örtüleri ve gerçeği iltibaslarında meyhane, şarap, kadeh, saki, sevgiliyi gösteren ibare ve istiareler gibi gelse de görünüşe bakıp bunları meyhane, şarap, sevgili övgüsü olarak düşünmemek lazımdır. Nabi tam bu manada şunları söyler: “*Ham şairin sözüne baksan, zülf, sümbül, gül, bülbül, şarap, kadehten geçilmez. O tür şairler sevgilinin çevresinden, boy, yanak, dudak, göz ve sineden dışarı çıkamaz. Bazan bahara, bazan da bahçeye uğrar, servi, gül, yasemene ilişir. Gidilme- miş yolda dolaşmaz, sapa vadileri gezinemez. Yüce manaları elde edemez, gayp avına kement atamaz.*” Latifi de bu konuda ki görüşlerini Tezkire’sinin mukaddimesinde açık seçik belirtir: “*Şairlerin def, ney, maşuk ve mey gibi kullandıkları ibare ve istiareleri görüp de bunların şarap ve güzeli tavsif ettikleri zan- nolunmasın. Hakikati bilenler nezdinde her lafzın bir manası, her ismin bir müsemması, her sözün bir tevilî ve her tevilin bir temsili vardır.*” Esas itibarıyla Mevlana da aynı hakikatleri bir başka biçimde dile getirdiğini söylemektedir.

*“Her nereye başım koysam secde ettiğim mescûd O
Altı cihette de, altı cihetin dışında da ma’bûd hep O
Bağ, gül, bülbül, sevgili, semâ*

Hepsi bahanedir maksûd ancak O’dur O.”

Hâlid-i Bağdâdî’nin şiirini okuduğumuzda da arifler arasındaki fikir birliğini hissederiz:

“Senin yüzünü vâsıtasız ve açık olarak

Anlatmak ne mümkün

Ben de güzel yüzlüleri methederim

Fakat bunlarla senin yüzünü kastederim.”

Şimdi sorarım sana ey okuyucu; şuur olmasaydı şiirin, şiir olmasaydı şairin ne işi vardı şu melamet vadisinde? Elbette şiir, size dünyanın tüm hakikatlerini öğretmeyecek, fakat hakikati hisseder ve algılar hâle gelmesi için yüreğinizi yumuşatacaktır.

Az şey mi bu?

